

<https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/meer-sociale-veiligheid-in-vrouwengevangenis-geen-visitaties-meer-maar-bodyscans~b99f3b11/>

Meer sociale veiligheid in vrouwengevangenis: geen visitaties meer maar bodyscans

Vrouwelijke gedetineerden moeten zich vrijer voelen om misstanden te melden, vindt Wim Saris, baas van de Dienst Justitiële Inrichtingen. Ook moet duidelijker worden wat wel en niet mag. ‘We moeten af van het taboe op seksualiteit in detentie.’

5 februari 2025, 05:00

De Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI) neemt maatregelen om de sociale veiligheid in vrouwengevangenis te vergroten. Dit maakt de uitvoeringsorganisatie van het ministerie van Justitie en Veiligheid woensdag bekend.

De DJI gaat stoppen met ‘visiteren’: gevangenen zich laten uitkleden en drie kniebuigingen laten maken, om te controleren of ze iets naar binnen smokkelen in een lichaamsholte. In plaats daarvan komen er bodyscans, die uiterlijk in maart 2026 moeten zijn ingevoerd.

Specifieke behoefte

‘Vrouwengevangenis zijn eigenlijk een tekortschietende kopie van mannengevangenis’, zegt Wim Saris, de baas van DJI. ‘Daarom gaan we er meer rekening mee houden dat vrouwen in detentie specifieke behoeften hebben, op allerlei gebieden: van zorg tot seksualiteit. De balans tussen zorg en veiligheid is echt anders dan bij mannen.’

Visiteren is volgens hem ‘heel ingrijpend’ voor deze doelgroep. ‘Mede omdat een flink gedeelte van de vrouwelijke gedetineerden eerder slachtoffer is geweest van misbruik of huiselijk geweld.’

Aanleiding voor de maatregelen is een onderzoek van de Universiteit Leiden naar sociale veiligheid in vrouwengevangenis, in opdracht van DJI. Dat volgde op gevallen van misbruik door bewaarders. Journalisten en instanties toonden aan dat er een structureel probleem was: personeelsleden randden gedetineerden aan of hadden seks met hen, soms in ruil voor privileges.

Mannen als norm

Het onderzoek leidt niet alleen tot veranderingen voor gedetineerde vrouwen in Zwolle, Evertsoord (Noord-Limburg) en Nieuwersluis (Gooi en Vechtstreek), de

gevangenis voor deze doelgroep. Het zet Saris (58) ook aan het denken over de sociale veiligheid van mannen.

‘Bijvoorbeeld als het gaat om bodyscans’, zegt hij. ‘Maar we beginnen bij de vrouwen, ook omdat mannen al te lang als norm zijn gehanteerd. Het grensoverschrijdende gedrag toont aan dat sociale veiligheid eigenlijk de belangrijkste vorm van veiligheid is. Ook als je er snoeihard tegen optreedt, zoals we hebben gedaan.’

In de praktijk was het vaak zo dat gevangenen een klacht indienden over een bewaarder en daarna – als er onvoldoende bewijs was – werden overgeplaatst, ver weg van hun familie. Dat werkte een zwijgcultuur in de hand. Kunnen ze nu wél veilig klagen?

‘Ja, ze kunnen anoniem meldingen doen in speciale brievenbussen, we hebben vertrouwenspersonen aangesteld en we plaatsen gedetineerden niet meer standaard over na een ongegronde klacht. We beseffen beter hoe ingrijpend dat voor hen is. Omdat de gevangenis zo ver uit elkaar liggen en vrouwen in detentie vaak – meer dan mannen – nog de zorg voor hun gezin hebben.’

Ze zijn kwetsbaar en afhankelijk van het personeel, blijkt ook uit het sociale veiligheidsonderzoek.

‘Ja, detentie brengt naar zijn aard onveiligheid met zich mee. Je wordt opgesloten tegen je zin en geconfronteerd met mensen die over jouw vrijheid beslissen. Wanneer gaat je deur open, wanneer moet je je uitkleden voor visitatie? Juist daarom doen we zo ons best om een cultuur te creëren waarin gedetineerden zich vrij voelen om iets te melden.’

De onderzoekers besteden veel aandacht aan seksualiteit in detentie. Bewaarders praten er nauwelijks over met vrouwelijke gedetineerden, dat vinden ze ongemakkelijk. Dat zou ‘het herkennen en bespreekbaar maken van grensoverschrijdend gedrag’ nog moeilijker maken. Wat gaan jullie daaraan doen?

‘We moeten af van het taboe op seksualiteit in de gevangenis. Ik denk dat we veel ongemak kunnen wegnemen door duidelijker beleid te formuleren en collega’s op de werkvloer niet alles te laten oplossen. Dat personeelsleden geen seks mogen hebben met gevangenen, is duidelijk. Maar wat mogen gedetineerden onderling doen? Standaard ‘nee’ zeggen is te gemakkelijk. De straf is dat we ze hun vrijheid ontnemen, niet dat we hun recht op seksuele gezondheid afpakken.’

In het rapport staat dat er ‘romantische of seksuele relaties’ ontstaan tussen gedetineerden en dat het erop lijkt dat uw personeel ‘intieme contacten’ gedooft. ‘Als die niet (te) zichtbaar zijn’. Wat is de gedachte daarachter?

‘Relaties tussen gedetineerden zijn niet toegestaan, volgens onze huisregels. Maar sommige relaties, zeker in meerpersoonscellen, laten zich niet sturen door regels. Dus maken collega’s een professionele afweging, bijvoorbeeld als ze zien dat vrouwen een bed delen: handhaaf ik de regels of laat ik dit toe, om het leefbaar te houden? Dan weegt mee of zo’n relatie gelijkwaardig lijkt.’

De onderzoekers pleiten ook voor het verstrekken van hulpmiddelen, zoals porno en vibrators, aan gevangenen. Als je puur kijkt naar het welzijn van vrouwelijke gedetineerden, is het dan beter om die te geven en ze ruimte te bieden voor intieme contacten?

‘Volgens mij geeft het rapport allerlei handvatten om die vraag met ‘ja’ te beantwoorden. Dat gezegd hebbend: er is ook een maatschappelijke opvatting over detentie. Bijvoorbeeld dat vergelding heel belangrijk is. Die opvatting moet niet volledig afwijken van wat wij doen.’

De vraag is of er een meerderheid in de Kamer is. En staatssecretaris Coenradie (PVV) heeft, opvallend genoeg, op de valreep besloten te wachten met een officiële reactie op het rapport.

‘Deze discussie begint hoe dan ook met de vraag: wat vinden wij als professionals? Daarna is het aan de politiek. Die is de afgelopen jaren een andere kant opgegaan, ja. Vroeger kon je in gevangnissen seksblaadjes krijgen, nu niet meer. Feit is dat gedetineerden altijd zullen proberen in hun seksuele behoeften te voorzien.’

Vaste telefoon in elke cel

Er komen vaste telefoons in elke cel van de vrouwegevangnissen in Nieuwersluis en Evertsoord. ‘Op een afdeling voor 48 mensen delen ze nu vier telefooncellen, die lang niet altijd toegankelijk zijn’, zegt Wim Saris. ‘Dat leidt tot spanningen en vermindert de privacy. Daarom gaan we het mogelijk maken dat gedetineerden met een beltegoedkaart in hun eigen cel kunnen bellen met gescreende nummers, tijdens bepaalde uren.’

‘We nemen alles op en kunnen gesprekken terugluisteren, om veiligheidsredenen. Bij vrouwen is dat minder vaak nodig dan bij mannen.’ Verder gaat de DJI nader onderzoek doen naar de terroristenafdeling voor vrouwen in Zwolle. Daar overschaduwde de nadruk op beveiliging andere functies, zoals begeleiding en resocialisatie, blijkt uit een rapport van de Universiteit Leiden.